

РОЛЬ ЗАЙВИХ СЛІВ У ЗАГАЛЬНОПИТАЛЬНОМУ ВИСЛОВЛЕННІ (на матеріалі сучасної французької мови)

У цій статті досліджується модальний аспект функціонування зайвих слів у загальнопитальному висловленні, встановлюються закономірності препозитивного та постпозитивного вживання таких модалізаторів у тверджувальних та заперечних загальнопитальних конструкціях і визначається їхня роль в ілюкутивній орієнтації подібних конструкцій.

Ключові слова: власне-питальне загальнопитальне висловлення, зайве слово, ілюкутивна сила, невласне-питальне загальнопитальне висловлення, модалізатор, пропозиція.

Хожаїж І.В. Роль лишніх слів в общевпросительном высказывании (на материале современного французского языка). В этой статье исследуется модальный аспект функционирования лишних слов в общевпросительном высказывании, устанавливаются закономерности препозитивного и постпозитивного употребления этих модализаторов в утвердительных и отрицательных общевпросительных конструкциях и определяется их роль в иллокутивной ориентации таких конструкций.

Ключевые слова: иллокутивная сила, лишнее слово, модализатор, несобственно-вопросительное общевпросительное высказывание, пропозиция, собственно-вопросительное общевпросительное высказывание.

Hojeij I.V. Role of Extra Words in the Total Question (on the Material of the Modern French Language). In this article a modal aspect of extra words, functioning in total question utterance is studied, regularities of prepositional and postpositional usage of such modalizers in affirmative and negative total question constructs are established and their role in the illocutionary focus of these questions is defined. In questions extra words play not only the role of the operators in the verbal interaction, which are used by the speaker to specify one's communicative intention, but they also create the «cumulative effect», in other words, the continuum of question – narration with a peripheral question seme and with the central declarative seme, that is, they are used mostly in improper interrogative utterances. Among the special markers of the «cumulative effect» there are morphemes: non, oui, n'est-ce pas, hein, pas vrai and utterances with idea predicates in postposition and (rarely) in preposition (je crois, crois-tu?, tu imagines?, je suppose, je pense, etc.). Constructs with prepositional idea predicates characterize proper interrogative utterances (bipolar constructs, which request the alternative to reply oui or non). Markers under analysis are used to request approving of the proposition (thinkable content of the utterance) and play the role of support (modus) of the question (dictum), because they are the explicit modus part, that directs the question illocutionary in some communicative case.

Keywords: extra word, illocutionary force, improper interrogative utterance, modalizer, proper interrogative utterance, proposition.

Для уточнення комунікативного наміру мовець може використовувати різні прагматичні маркери, або маркери орієнтованості, що надають аргументативної спрямованості загальнопитальному висловленню (ЗПВ). Вони виконують не тільки функцію операторів вербальної взаємодії, але й створюють так званий «кумулятивний ефект», або континуум питання, – розповідь, з периферійною питальною семою та з центральною декларативною семою, тобто вживаються найчастіше в невласне-питальних ЗПВ.

У сучасній лінгвістиці серед учених не існує єдиної думки щодо функціонування таких морфем у мовленні, і їхній опис становить певні труднощі [4: 58–59; 5: 89], що обумовлює актуальність цього дослідження.

Об'єктом дослідження є загальнопитальні висловлення сучасної французької художньої прози. Зайві слова як засоби ілокутивного орієнтування стверджувальних і заперечних ЗПВ становлять предмет нашого аналізу. Метою статті є дослідження особливостей функціонування препозитивних і постпозитивних зайвих слів у ЗПВ. Матеріалом цієї статті слугують 17 прикладів ЗПВ сучасного франкомовного художнього дискурсу.

До основних інструментів аргументативного маркування питань відносяться як цілі висловлення, так і частки, що може містити питальна конструкція. Вони дуже часто виступають у ролі єдиної питальної ознаки, крім інтонації. Серед спеціальних маркерів кумулятивного ефекту виділяються морфemi: *non, oui, n'est-ce pas, hein, pas vrai* та висловлення з предикатами думки в постпозиції та (рідше) у препозиції (*je crois, crois-tu?, tu imagines?, je suppose, je pense* тощо). Конструкції з препозитивними предикатами думки становлять власне-питальні ЗПВ (біполярні конструкції, що передбачають альтернативу відповіді *oui* або *non*), окрім ЗПВ з аргументативним запереченням.

Аналізовані маркери становлять «зайві» слова, що вживаються для запити схвалення висловленої пропозиції (уявного змісту висловлення). Так, В. Сеттекорн [6: 162] убачає в них значення «запиту дискурсивної апробації» і наближує їх до «*tag-questions*» (питання з позначкою) в англійській мові. З іншого боку, вони визначаються як прості контактні морфemi з демаркативним значенням у випадку їхньої постпозиції [7: 271].

Отже, зайві слова виконують роль підтримки (модусу) питання (диктуму), оскільки вони є експліцитною модусною частиною, що ілокутивно спрямовує питання в певній комунікативній ситуації.

Прагматичний маркер *n'est-ce pas* та його варіації (*pas*) належать до так званих словесних «тиків» [3: 74], але при цьому вони виконують свою функцію зміни ілокутивної сили питання, створюючи своєрідне поліпредикативне висловлення з додатковим модальним значенням упевненості:

(1) *Nous nous ucrirons, n'est-ce pas?* (J. Allende).

У наведеному невластне-питальному висловленні з центральною декларативною семою (*Nous nous ucrirons*) вживання зайвого слова *n'est-ce pas* немов би «знімає» сумнів з приводу попереднього ствердження [1: 18] і спрямовує питання на позитивну відповідь адресата.

(2) *Vous n'ktes pas un vurificateur, n'est-ce pas?* (M. Levy).

Через схвальну роль, що відіграють специфічні морфemi у випадку їхнього приєднання до негативного змісту пропозиції (*Vous n'ktes pas un vurificateur*), формується питально-декларативне ЗПВ *Confirm-non*.

У деяких конструкціях спостерігається препозитивне вживання *n'est-ce pas*, що з'єднується з предикативним ядром за допомогою сполучника *que*:

(3) *N'est-ce pas qu'elle est jolie?* (B. Vian).

Цікавим є той факт, що такі конструкції становлять ЗПВ з аргументативним (зовнішнім) запереченням (*Elle est jolie*), що передбачають імовірну відповідь *oui*.

Іноді *n'est-ce pas* вживається у питаннях-перемикачах розповіді з фатичним значенням дієслів думки для підсилення ілокутивного ефекту ЗПВ:

(4) *Je ne crois pas que vous y teniez, n'est-ce pas?* (J.-C. Izzo).

Тут спостерігається «подвійна» спрямованість (фатичне дієслово *croire* + *n'est-ce pas*) заперечного питально-декларативного ЗПВ на відповідь *Confirm-non*.

Французький лінгвіст А. Борільо [2: 153] детально описує можливості вживання поляризованих слів *si* та *non*, що зустрічаються в питально-заперечних конструкціях. Такі морфеми використовуються як підтримка питання, що подвоює його (*~p?*, *si/non*), тільки в невласне-питальних конструкціях:

(5) *Vous ne m'avez pas fait venir jusqu'ici pour me parler de tout ça, non?* (J.-C. Izzo).

Зайве слово *non* підсилює заперечення наведеного невласне-питального ЗПВ, що виражає таким чином запит схвалення. Наявність зайвого слова в таких питаннях вказує на недвозначне орієнтування на відповідь *Confirm-non*.

У стверджувальних невласне-питальних конструкціях уживання поляризованих морфем *oui* і *non* спрямовує ілокутивну силу питання на підтвердження висловленої пропозиції:

(6) *Tu viens, oui?* (D. Pennac);

(7) *Tu en a eu, pour ton argent, non?* (G.-J. Arnaud).

У наведених прикладах відділені від предиката постпозитивні поляризовані елементи *oui* і *non* модально орієнтують стверджувальні конструкції на відповідь *Confirm-oui*, що в першому випадку виражається функціональним оператором *oui* або його еквівалентом, а в другому — *si* або синонімічним йому виразом.

Для модалізатора *non* іноді характерна препозиція у висловленні, що змінює його модальний відтінок, функціонально наближуючи його до вигуку і таким чином надаючи емоційного забарвлення всій ЗПВ:

(8) *Non, mais vous l'entendez, Xavier?* (F. Mauriac).

Препозитивний модалізатор *non* у цьому ЗПВ має спільно орієнтовану полярність з аргументативним конектором *mais*, що підсилюється мовцем для отримання позитивної відповіді адресата.

Загальнопитальні висловлення з постпозитивною морфемою *hein* найчастіше мають модальне значення висновку в модальному полі індикативу:

(9) *Za agit, hein?* (B. Vian);

(10) *Vous ne le lui direz pas, hein?* (F. Vargas, PVRT, 339).

У наведених прикладах мовець уживає модальну частку *hein*, що виражає його впевненість у висловленій пропозиції, для спонукання адресата прийняти її зміст. Таким чином, невласне-питальне ЗПВ (9) орієнтується на позитивну відповідь, а ЗПВ (10) — на заперечну відповідь співрозмовника.

Доцільно віднести до конструкцій із «зайвими» словами ЗПВ із самостійними займенниками, що створюють плеонастичні власне-питальні висловлення (висловлення з дублюванням якогось елемента смислу), оскільки підмет подвоюється модалізаторами *moi, toi, lui* тощо з метою зміни ілюктивної сили питання та його орієнтування на бажану відповідь:

(11) *Tu le liras, toi?* (M. Genevoix);

(12) *Vous n'avez pas fini de faire la chuvre, vous?* (J. Giono).

Наведені приклади ілюструють ЗПВ з модалізаторами-займенниками, що займають різні позиції у висловленні (придієслівну і фінальну) та детермінують відповідь у певному контексті. І позитивна, і заперечна власне-питальні конструкції спрямовуються мовцем на відповідь *Confirm-oui*, саме тому він підсилює ЗПВ займенниками *toi* і *vous*.

Дієслова думки, що у функціональному плані виступають як зайві слова у великій кількості ЗПВ, створюють поліпредикативні питальні структури, на зразок ЗПВ з морфемою *n'est-ce pas*. ЗПВ з дієсловами думки здебільшого становлять так звані «атрибутивні» стверджувальні й заперечні питальні конструкції, що «штучно» досліджують думку співрозмовника, щоб нав'язати йому протилежну думку. Така стратегія мовця провокує в адресата швидшу реакцію і сприяє можливості відповісти. Навіть якщо в семантичному плані дієслова думки мають незначний, прозорий характер, оскільки запитання стосується змісту пропозиції, вираженій іншим предикативним ядром, вони прояснюють перспективу ситуації спілкування, якщо вони відносяться до другої особи. Такі конструкції найкраще ілюструють глобальний феномен орієнтації. Частота формулювання дієслів *croire* і *penser*, спрямована на співрозмовника, дозволяє повірити в те, що воно перетворилося на сталий прийом презентації власної думки автора. Щодо ілюктивного значення атрибутивних ЗПВ, то вони утворюють запити ствердження в заперечно-питальних конструкціях і, відповідно, зорієнтовані на відповідь *Confirm-non* у позитивних ЗПВ:

(13) *Croyez-vous que je vais husiter une seconde?* (G.-J. Arnaud);

(14) *Ne pensez-vous pas que ce sont les organisateurs qui cruent le marchu, comme un publicitaire crue un besoin?* (A. Nothomb).

У прикладі (13) власне-питального ЗПВ фокалізується підрядне висловлення, тобто питання пов'язане зі містом пропозиції щодо можливого коливання автора. Уведення предикату думки *croyez-vous* ілюктивно орієнтує адресата на негативну відповідь. У прикладі (14) декларативно-питального ЗПВ (*Ce sont les organisateurs qui cruent le marchu, comme un publicitaire crue un besoin*) з аргументативним запереченням дієслова думки адресант очікує на ймовірну позитивну відповідь *si*.

Стверджувальні й заперечні загальнопитальні висловлення можуть містити дієслова думки, що не спрямовуються на адресата, а виражають впевненість мовця у висловленому. У такому разі зайві слова завжди займають фінальну позицію в питанні і характеризують тільки невласне-питальні конструкції з центральною декларативною семою:

(15) *Vous n'avez pas de feu ouvert, je crois?* (A. Nothomb);

(16) *Vous n'êtes pas marié, me semble-t-il?* (Ch. Jacq);

(17) *Pareil pour vous, je prusume?* (B. Werber).

У прикладі (15) декларативно-питальної ЗПВ (*Vous n'avez pas de feu ouvert*) експліцитна модусна частина *je crois*, що знаходиться в постпозиції відносно предикативного ядра, спрямовує заперечне питання на негативну відповідь. Заперечне невласне-питальне загальнопитальне висловлення (приклад (16)) містить інверсивний модалізатор, що вводиться автором для підсилення ілокутивного спрямування питання на відповідь *Confirm-non*. Питальна конструкція з імпліцитною темою та з центральною розповідною семою (приклад (17)) містить стверджувальну пропозицію (*Pareil pour vous*), підсилену модусною частиною *je prusume*, що автор просить прийняти як достовірну.

Отже, підбиваючи підсумок, зазначимо, що ілокутивна орієнтація загальнопитальних висловлень залежить від позиції прагматичних поляризаторів, серед яких зайві слова, а також від їхньої сполучуваності з іншими модалізаторами у ЗПВ.

Перспективним вважаємо побудову класифікації засобів прагматично-го маркування питань та комплексне вивчення їхнього впливу на орієнтацію питальних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Минкин Л. М., Резниченко Е. Л.** Когнитивно-прагматическая интерпретация общевпросительного высказывания в современном французском языке / Л. М. Минкин, Е. Л. Резниченко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Харків : Константа, 2008. – № 805. – С. 15–21. 2. **Borillo A.** Structure et valeur unonciative de l'Interrogation totale en francais: These de doctorat d'Etat / A. Borillo. – Universitu de Provence-Aix, 1978 (inudite). 3. **Callebaut B.** La nugation en francais contemporain. Une analyse pragmatique et discursive / B. Callebaut. – Paleis der Academien, Brussel. – 1991. – №137. – 196 p. 4. **Kerbrat-Orecchioni C.** L'acte de question et l'acte d'assertion: opposition discrete ou continuum / C. Kerbrat-Orecchioni // La Question. – Presses Universitaires de Lyon, 1991. – P. 87–113. 5. **Rumi-Giraud S.** Question et assertion. De la morpho-syntaxe a la pragmatique / S. Rumi-Giraud // La Question. – Presses universitaires de Lyon, 1991. – P. 39–63. 6. **Settekorn W.** Minimale Argumentationsformen – Untersuchungen zu Abtungen im Deutschen und Französischen / W. Settekorn. – Schecker, M. (ed.): Theorie der Argumentation. – Tubingen: Gunter Narr Verlag, 1977. – 251 s. 7. **Weinrich H.** Textgrammatik der französischen Sprache / H. Weinrich. – Stuttgart, E. Klett, 1982. – 581 s.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ:

1. **Allende I.** La Cité des dieux sauvages sauvages / I. Allende. – P.: Editions Feryane Livres en gros caracteres, 2003. – 473 p. 2. **Arnaut J.-J.** Le commander enterre la hache / J.-J. Arnaut. – P.: Editions Fleuve noir, 1997. – 224 p. 3. **Genevoix M.** La motte rouge / M. Genevoix. – P.: Editions du Seuil, 1979. – 288 p. 4. **Giono J.** Les vmes fortes / J. Giono. – P.: Gallimard, 1987. – 448 p. 5. **Izzo J.-C.** Solea / J.-C. Solea. – P.: Editions Gallimard, 1998. – 297 p. 6. **Jacq Ch.** La pierre de lumiere. La femme sage / Ch. Jacq. – P.: XO Editions, 2000. – 486 p. 7. **Luvy M.** Sept jours pour une uternitu / M. Levy. – P.: Editions Robert Laffont, 2009. – 288 p. 8. **Mauriac F.** Le mystere Frontenac / F. Mauriac. – P.: Bernard Grasset, 1984. – 191 p. 9. **Nothomb A.** Acide sulfurique / A. Nothomb. – P.: Editions Albin

Michel, 2005. – 213 p. 10. **Nothomb A.** Les Catilinaires / A. Nothomb. – P.: Editions Albin Michel, 1995. – 151 p. 11. **Pennac D.** La fue carabine / Pennac D. – P.: Editions Gallimard, 1987. – 320 p. 12. **Vargas F.** Pars vite et reviens tard / F. Vargas. – P.: Editions Magnard, 2006. – 400 p. 13. **Vian B.** L'ucume des jours / B. Vian. – P.: Sociutu Nouvelle des Editions Pauvert, 1998. – 320 p. 14. **Werber B.** Troisieme humanitu / B. Werber. – P.: Editions Albin Michel, 2014. – 696 p.

Хожаїж Ірина Володимирівна – аспірант кафедри романської філології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: irisha_ukr@yahoo.com

tel: +380996137913.

<http://orcid.org/0000-0002-9315-3481>

Hozhaizh Iryna Volodymyrivna – Postgraduate Student at the Roman Philology Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ukraine, 61168, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.